

EEN KLEINE FAMILIE

Ivan Wolffers

EEN KLEINE FAMILIE

Memoires van een stamhouder

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam • Antwerpen

Copyright © 2021 Ivan Wolffers

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 xJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Marieke Oele
Omslagfoto: privé-archief auteur
Portret auteur: Marion Bloem
Typografie: Mat-Zet bv, Huizen

ISBN 978 90 295 4522 8 / NUR 320

www.arbeiderspers.nl
www.ivanwolffers.nl

Inhoud

Struikelstenen	7
De grote boze god	15
Van moederskind tot vader-Jood	58
Mijn grootvader de consul	104
Lederhosen in Bilthoven	155
Een lievelingssoom	180
De piraat	213
De nieuwsgierige zoon	245
Toekomst	267
Dankwoord en verantwoording	269

Struikelstenen

Op een zonnige voorjaarsdag duwt mijn moeder mij voort met een lichte druk in mijn nek en spoort mij met zachte stem aan: 'Toe maar, het is leuk.'

Haar stimulerende woorden helpen mij over mijn peuterangst heen, aangemoedigd door mijn moeders 'ja, ja, goed zo' zoef ik van de flauwe helling naar het veld dat 's winters onder water wordt gezet om er een ijsbaan van te maken. Daar ga ik, het is of ik vlieg. Ik geniet van de vaart. Mijn handen laten het stuur los en mijn armen worden vleugels.

Plots rijdt mijn peutervoertuig niet langer op drie wielen maar balanceert op twee. Het verandert van richting en vergeefs tracht ik weer controle over het stuur te krijgen. Mijn driewieler klappt om. Mijn gezicht schuurt over het zwarte harde zand. Mijn knie ligt open en bloedt.

Mijn moeder troostte mij, ze beloofde een pleister op de wond, maar het ging niet om de schrijnende knie en het geschaafde gezicht.

*

Ik zit in de wachtkamer van de dood, tussen bezorgdheid over mijn pijnlijke gebogen rug, afwijkingen in de witte stoffes in mijn hersenen en de groei van ongewenste gezwellen, luisterend naar de voorspellingen van uroloog en oncoloog geba-

seerd op zwart-witplaatjes en nummertjes, cijfercombinaties die ik als twintiger ‘de bloeduitslagen’ leerde noemen.

Ongeduldig wachtten wij – de jongste bedienden in de artsenhiërarchie – om ze in de status van de patiënten te noteren en daarna als laatsten van het dagpersoneel naar huis te kunnen fietsen.

Sinds mijn coassistentenschap Interne Geneeskunde kan ik het woord bloeduitslagen nooit meer los zien van de dertigste april 1975, toen we tijdens het wachten op de bloedwaarden via de transistorradio hoorden dat Saigon gevallen was. Van de coassistenten juichte ik het hardst.

*

Gisteren wandelde ik nog in korte broek naar de lagere school en zocht verlegen naar vriendschap. En wie was die kerel die zich bebaard en met haren tot in zijn nek aan de poorten van de faculteit der geneeskunde meldde? Waarom weigerde ik lid te worden van de medische studentenvereniging, waardoor de Wereldbibliotheek mijn beste kameraad werd? Met de grote schrijvers – of wie ik daarvoor aanzag – wisselde ik van gedachten. Met elk nieuw boek diende zich een nieuwe held aan.

*

Marion. Op een avond leerde ik haar kennen en werd blind van liefde. Ik moest mezelf opnieuw uitvinden in het versleten suède jasje waarvan de voering loshing boven de strakke corduroybroek en de leren cowboylaarzen. Er ging weinig mee in mijn bagage, Jacques Brel en Bob Dylan, Tsjechov en *Lord Jim* en *Hart der duisternis* van Joseph Conrad. Mijn lief bracht als bonus in onze relatie haar hechte familie met de geschiedenis uit een zinloze kolonie en een wereldkeuken mee. De boeken over zon, sawa’s en koelies mengden zich goed met die van Slauerhoff en John le Carré. Zij sjouwde Angela Davis in haar

schooltas rond en ik bouwde te luid de woorden van Che Guevara na. ‘Wees realistisch. Eis het onmogelijke.’

Ik imiteerde de beste versie van mezelf en mijn tong zocht gretig tussen haar lippen naar haar verlangens die zij aanvankelijk nog achter een verlegen zwijgen verborg. Ik wist dat ik samen met haar de hele wereld aankon en we trokken eropuit om die te ontdekken. Met haar verwezenlijkte ik het door mij gedroomde imago: twee productieve sociaal bewogen schrijvers, dronken van reislust, rondtrekkend met Kaja, hun jonge kind.

Hoe we onze studies in de kortst mogelijke tijd naast al onze plannen met succes wisten te voltooien is een mirakel, een combinatie van geluk, oneindig zelfvertrouwen, volharding en liefde.

Uiteindelijk schreef zij de mooiste boeken van ons twee en dichtte als een engel. Daarentegen raakte ik verstrikt in mijn ambitie om boven iedereen uit te stijgen – ijdele idioot – en woonde eindeloze vergaderingen bij, maakte plannen voor projecten om de minderbedeelden te genezen van ontstekingen, rochelhoest, de zweren van de schaarste, diepgewortelde droefheid van de ongelijkheid en het gewassen verband, waaruit het geronnen bloed en resten pus verwijderd werden om opnieuw te gebruiken in de strijd die van eeuw naar eeuw werd doorgeschoven. Ik gedroeg me tegen beter weten in alsof ik wist hoe je de wereld kan redden, en volhardde naïef en koppig te geloven dat eeuwig welzijn en geluk voor iedereen binnen handbereik was.

*

Bij alles wat ik deed was ik toch vooral schrijver en leefde ik in haast om met mijn pen alle gedachten en observaties die door mijn onrustig hoofd raasden aan woorden te koppelen, in de veronderstelling dat ik de orde in mijn kop anders kwijt zou raken. De stiltes in mijn hoofd moesten snel gevuld worden met herkenbare zinnen om te begrijpen waar ik me bevond en te

weten welke richting ik in moest slaan. Bij mij boven was het een druk emplacement waar treinen uit alle richtingen op de juiste rails moesten worden gerangeerd, en daarvoor gebruikte ik mijn pen.

‘Impatience is my middle name’ zou je in het Engels schrijven en dat ongeduld behield ik tot op hoge leeftijd.

Ik was rusteloos op dagen dat er geen pauzes waren voor de zelfreflectie in mijn dagboek en toch begon ik al een nieuw boek te schrijven als het vorige nog van de drukker moest komen. Tegen elke nieuwe roman van mijn lief schreef ik er één plus ook nog een medisch boek om mensen wegwijs te maken in het doolhof van de gezondheidszorg.

*

Heel soms keek ik uit het raam van de trein en zag hoe groen de wereld was, maar wist niet wat er tussen het gras groeide, waarom en hoe divers alles is wat in het voorjaar verschijnt en hoe mooi het verval is in de herfst. In de verte zag ik kerktorens, maar ik hoefde niet te weten welke god ze daar aanbaden en welke liederen daarbij gezongen werden. Ik veronderstelde trouwens dat zo’n gebedshuis leeg zou zijn omdat niemand immers nog een kompas nodig had. Na een korte blik naar buiten keerden mijn ogen terug naar het boek dat ik in de stiltecoupé aan het lezen was.

*

Terwijl ik in de hogesnelheidstrein zat zocht negentien jaar geleden een tumor zijn toevlucht tot de goed verstopte manniklier in mijn toen vierenvijftigjarige lijf en maakte vervolgens traag de overstap naar mijn botten.

Stamhouder

Zoals Alice in een konijnenhol viel en in Wonderland uitkwam, zo belandde ik op 17 mei 1948, slechts drie jaar na de bevrijding, in een slaapkamer van een twee-onder-een-kapwoning in de Albert Cuypstraat te Amersfoort als kroonprins in een wereld waar het kwaad van de oorlog voorgoed voorbij leek te zijn. Alles was nieuw en mogelijk.

Gulzig zoog ik mijn moeders borsten leeg en onderzocht nieuwsgierig wat ze een dag eerder gegeten had. Misschien ontstond daar mijn weerzin tegen uien en kool. Als er niet genoeg was, moest ze van de verloskundige met een harde tandenborstel haar tepels en melkklieren stimuleren om aan mijn onstilbare honger tegemoet te komen.

Ik was al grootvader toen ze nog met regelmaat vertelde hoe ze dat tot bloedens toe deed en daarbij hilde van de pijn, maar dat ze het toch maar mooi een half jaar had volgehouden. Alsof er een moederlintje mee verdiend kon worden.

Nadat de eerste zwangerschap van mijn moeder op een miskraam was uitgelopen, was ik meer dan welkom als stamhouder en een van de vele babyboomers die in die optimistische jaren na de Tweede Wereldoorlog door hoopvolle ouders verwekt werd.

*

Het gebruik van een geneesmiddel dat op enkele van mijn cognitieve vaardigheden drastisch aanslag pleegde, heb ik gestaakt. Dat brengt mij wellicht dichterbij en sneller bij het einde waar ik eigenlijk nog niet klaar voor ben. Toch was de beslissing niet moeilijk. Ik wil de man die ik ben niet laten sterven voordat zijn lichaam het heeft opgegeven.

Vervolgens ga ik aarzelend op mijn bestemming af: mijn laatste, alles beslissende boek.

*

Naarmate ik vaker een antwoord schuldig bleef op vragen van mijn zoon over onze voorouders, besepte ik dat het inderdaad gek was dat ik sinds mijn eerste kennismaking met Marion erop aandrong dat zij zich in haar familiegeschiedenis ging verdiepen, terwijl ikzelf die stap met betrekking tot mijn eigen familieverhaal uit de weg bleef gaan, hoe Marion mij daar op haar beurt ook toe trachtte te bewegen.

Maar wat ging ik vinden in het kind dat ik was, de jongen die de rol van stamhouder kreeg toebedeeld? Hoe zou ik resten van dat kind aantreffen in de man van nu, die niets liever zou willen dan ontsnappen aan zijn bloeduitslagen?

*

Mijn persoonlijke toekomst mag dan al vrijwel op zijn, maar ik zou pas echt ten dode opgeschreven zijn als ik in deze fase verzuimde terug te blikken op de route die ik sinds de ontspoorde driewieler heb gekozen.

*

Wie niet meer nieuwsgierig is raakt los van deze wereld. *Stolpersteine* zijn die ontdekkingen die nodig zijn om je te laten struikelen en je te herinneren aan waar je bent en waar je vandaan komt. Ik ben gewend om zulke struikelblokken uit de weg te gaan, maar nu wil ik dapper op zoek gaan naar zulke stenen, hopen op een bevredigend slotakkoord.

Maar het is een ambitieus project om mijn afkomst te vinden tussen de brokstukken van een tijd waarin de natievorming in Europa plaatsvond, waarbij de scheiding der volken begon, de Totem van Babel herbouwd werd en men zich zorgen begon te maken wie erbij hoorde en wie niet. Hoe zou ik mijn voorouders moeten plaatsen binnen dat intens antisemitisme dat al

eeuwen sluimerde in de plooiën van de wereldgeschiedenis en dat uiteindelijk resulteerde in de normalisering van de haat, met alle gevolgen van dien?

Wat voegt mijn poging om daarover te vertellen nog toe, want natuurlijk weet ik dat inmiddels de bibliotheken gevuld zijn met boeken die ons moeten helpen te begrijpen wat voor gruwelijks er in de twintigste eeuw plaats heeft gevonden.

*

Er is een veel belangrijkere reden waarom ik het verhaal nog altijd niet heb durven schrijven en die dateert uit 1980, bij de verschijning van mijn romandebuut *De laatste handelsreiziger*. Deze roman over een vader-zoonrelatie kreeg lovende recensies, en nog altijd ontvang ik reacties van mensen die beweren dat het mijn mooiste boek zou zijn. Maar mijn moeder, gesteund door mijn broer, heeft mij om dit boek vervloekt. Ze waren beiden verbolgen, ziedend, en hadden het boek het liefst op de brandstapel gegooid. Het exemplaar dat ik met een lieve persoonlijke opdracht aan mijn moeder had geschonken stond niet in haar boekenkast en was nergens in haar huis te vinden. Bij elk volgend boek van mijn hand zei ze kil: ‘Als het in de ik-vorm is geschreven hoef ik het niet te lezen.’

Mijn moeder is in 2016 overleden, en ik ben nog altijd bang voor haar mening.

*

Marion stimuleerde mij om het familieverhaal toch te vertellen zoals mijn moeder de driejarige stamhouder verleidde om met zijn driewieler de heuvel af te gaan. Ik blijf een beetje bang om in de vaart van het schrijven van de weg te geraken en controle over het stuur te verliezen. Daarom heb ik mijn reisgezel, omdat zij net zo graag schrijft als ik, verzocht om naast mij te lopen

en bij wankelen het stuur even met mij vast te houden opdat ik heelhuids beneden kom.